

Türk Halk Kütüphanecilerinin Almanya Halk Kütüphanesi Sistemi Üzerine Yaptıkları İnceleme Gezisi Gözlemleri*

Bülent Yılmaz**

Goethe Institut'un (Alman Kültür Merkezi) desteği ile 4-11 Haziran 2005 tarihleri arasında gerçekleştirilen ve Almanya'daki halk kütüphanesi sistemi ve hizmetleri üzerine odaklanan inceleme gezisine, yine, Goethe Institut'un belirlediği 12'si halk kütüphanecisi toplam 15 kişi katılmıştır. Geziye katılanlar ile geldikleri şehirler şöyledir:

1. Ahmet Emin Akgün (*Trabzon*)
2. İsmail Akman *Ulus / Bartın*
3. Ali Arı -*Tugutlu / Manisa*
4. Nermin Avşar-*Afyonkarahisar*
5. Esmâ Çankaya-*İzmir*
6. Arif Çökelek- *Finike / Antalya*
7. Yavuz Demirkaya- *Ankara*
8. Aysel Gögen- *İstanbul*
9. Asuman Nesibe Gök (Özdil)- *Foça / İzmir*
10. Aysen Öçalan- *Aydın*
11. Hakan Koray Özlük- *Ankara*
12. Özen Sezer- *İzmir (Goethe Institut)*
13. Ursula Wester- *İstanbul (Goethe Institut)*
14. Prof. Dr. Bülent Yılmaz- *Ankara (Hacettepe Üniv. BBY Bölümü)*
15. Mehmet Emin Yılmaz- *Batman*

* Geziye katılan katılımcıların hazırladıkları kişisel raporlardan da yararlanılarak hazırlanmıştır.

** Prof. Dr., Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü öğretim üyesi.

Ziyaret Edilen Kütüphaneler

Gezi süresince çok sayıda kütüphane ziyaret edilmiştir. Ziyaret edilen kütüphaneler şunlardır:

1. Dresden Şehir Kütüphaneleri

- Merkez Kütüphane
- Müzik Kütüphanesi.
- Gençlik Kütüphanesi
- Pieschen Semt Kütüphanesi

2. Chemnitz Şehir Kütüphanesi

- Chemnitz İdari Bölgesindeki Halk Kütüphaneleri için Devlet Danışma Birimi çalışmalarının tanıtımı.
- Arnstadt Çevre ve Şehir Kütüphanesi.
- Gerstungen Kütüphanesi

3. Berlin Merkez ve Eyalet Kütüphanesinin

- Amerika-Gedenkbibliothek (AGB)..
- Berlin Merkez ve Eyalet Kütüphanesi (ZLB)
- Kütüphaneler ve Kütüphanecilik üzerine görüşme. *Görüşülen Kişi* : Bn. Dr. Claudia Lux, (IFLA Başkanı)
- Luisenbad Bölge Merkez Kütüphanesi.

Gezinin Amacı

Almanya'ya yapılan bu gezinin başlıca üç temel amacı olduğu söylenebilir. Bunlardan birincisi; genel olarak Kütüphanecilik özel olarak da halk kütüphaneleri alanında gelişmiş bir sistem ve hizmet yapısına sahip olduğu düşünülen Almanya'daki kütüphane sistem, hizmet ve uygulamalarını yerinde görerek mesleki bilgileri artırmak, Türkiye için uygulanabilir örnekleri derinliğine öğrenmektir. İkinci amaç; Türkiye'de önümüzdeki süreç içerisinde halk kütüphanelerinin yerel yönetimlere devrinin söz konusu olması ile ilgili olarak yapılandırılmıştır. Bu amaç da; "Federal Almanya ile Demokratik Almanya'nın birleşmesi sonucu Demokratik Almanya'ya ait kütüphane hizmetlerinin merkezi sistemden yerel yönetim sistemine geçmelerinin Türkiye'de yaşanacak olan sürece belirli ölçüde benzerliği nedeniyle, geçiş aşamasında ve daha sonra yaşanmış olan tecrübeleri ve sorunları öğrenmek, olumluluk

ve olumsuzlukları yerinde görmek” olarak ifade edilebilir. Bunun dışında, “bu gezi ile elde edilen bilgilerin hem bağılı olunan bakanlık yetkililerine aktarmak ve hem de yakın çevredeki meslektaşlarla paylaşılmak” üçüncü amaç olarak düşünülmüştür.

Gezinin Değerlendirilmesi

Gezi süresince yapılan kütüphane ziyaretleri, yetkililer ile gerçekleştirilen görüşmeler ve gözlemlerimiz sonucu elde edilen bilgiler ışığında ve ana başlıklar altında değerlendirme yapmak olanaklıdır.

Bütçe Yapı ve Uygulamaları

Almanya’daki halk kütüphanelerinde en sorunlu alanlardan birisi son yıllarda ekonomik gidişattan olumsuz etkilenen bütçelerdir. Bütçenin akılcı ve planlı kullanımı bütçelerde yapılan kısıntıların olumsuz etkisini azaltmaktadır. Bütçe kullanımı konusunda ağır bir bürokrasinin olmayışı önemli bir avantajdır. Ayrıca, kütüphaneler kendilerine mali olanak yaratmak için bazı özel hizmetleri (İnternet, fotokopi, çıktı alma vb.) ücretlendirme, sponsor bulma, üyelik ücreti alma, cezalar, dermeden çıkarılan kitapların satılması, salonlarını kiralama vb. uygulamalar gerçekleştirmektedir. Kütüphaneciler kendilerine ayrılan bütçe payını artırmak için politikacılarla ilişkilerini güçlendirme yollarını da zorlamaktadırlar. Bütçenin kullanımında önceliklerin doğru belirlenmesi ve harcamaların buna göre yapılması olumlu bir uygulama olarak göze çarpmıştır. Bütçe yetersizliği nedeniyle bazı yerlerde şube kütüphanelerinin kapatılması dikkati çekmiştir. Ayrıca, bazı kütüphane hizmetlerinden ücret alınması gezi grubu arasında mesleki tartışmaya konu olmuş, genelde, bu uygulamanın halk kütüphanesi ilke ve felsefesine uygun olmadığı yönünde değerlendirmeler yapılmıştır. Almanya’da telif hakları konusunda halk kütüphanelerinin, genelde sorumluluk ve yükümlülüklerinin farkında oldukları, yazar hakkı-kamu yararı dengesinin gözetilmeye çalışıldığı dikkati çekmiştir.

Kütüphane Binaları

Hizmet verilen halk kütüphanesi binalarının genelde yaşamın canlı olduğu ve halkın kolayca ulaşabileceği alışveriş merkezleri, kültür merkezleri gibi yerlerde bulunduğu söylenebilir. Bina yapılarında tarihsel, kültürel ve mimari dokuyu koruma çabası göze çarpmaktadır.

Kütüphane binalarının estetik açıdan çekici olmalarına büyük önem verilmektedir. Bu nedenle de kütüphanelerdeki mekansal kullanım son derece akılcı ve estetik görünmektedir. Kütüphane binalarının fiziksel açıdan genelde yeterli olduğu söylenebilir. Bazı kütüphanelerde kullanılan rafların kolayca hareket ettirilebilir (tekerlekli) oluşu mekansal kullanıma (örneğin, kültürel etkinliklere) ve değişikliklere olanak sağlamaktadır. Genel olarak kütüphane ortamının rahat ve ferah olduğu görülmüştür. Bir kütüphanede kütüphane girişine konan numarator ile kullanıcı istatistiği tutma uygulaması ilgi çekici bulunmuştur. Özürlü kullanıcılar için bina içi ve dışı özel olanaklar sağlanmaktadır. Kütüphanelerdeki hizmet saatleri alışveriş saatlerine göre ayarlanmış, böylece kütüphanelerin de toplumun genele yaşam biçimine uygun kurumlar olması sağlanmıştır. Kütüphanelerdeki çocuk bölümlerinin çok çekici ve rahat olmalarına çalışıldığı, malzemelerin (masa, sandalye, raf vb.) son derece dikkatlice seçildiği anlaşılmıştır. Kütüphane binalarının genelde resmi bir nitelikte görünmediği söylenebilir. Kütüphane binalarında yapılacak değişiklik ve düzenlemelerde uzmanlardan yardım alınmaktadır. Binalarda kullanıcılara yönelik kafeteryalar bulunabilmektedir. Binaların ve materyallerin güvenlik önlemleri genelde sağlanmıştır. Barkod sistemi ve kamera sıradan güvenlik uygulamaları durumuna gelmiştir. Kütüphane olarak yapılmayan binalar da kullanışlı mekanlar durumuna getirilebilmektedir.

Kütüphane Dermesi

Ziyaret edilen halk kütüphanelerindeki dermelere ilişkin dikkati çeken başlıca noktaları şöyle sıralayabiliriz:

- Dermeler genel olarak hem nicelik hem de nitelik açısından yeterli denebilecek düzeydedir.
- Dermeler son derece güncel kaynakları içermektedir. Bir başka deyişle, dermelerin en temel özelliği güncel olmalarıdır.
- Dermelerde basılı materyal kadar kitap dışı materyaller de yer almakta, derme geliştirme CD, kaset, DVD, video-film vb. materyalleri satın alma yönünde eğilim göstermektedir.
- Her halk kütüphanesinin genelde yerel tarih ve kültür dermesi bulunmaktadır.
- Halk kütüphanelerinde zengin gezi dermeleri bulunmaktadır.
- Kütüphaneye materyal seçimi kütüphaneci tarafından herhangi bir sansüre maruz kalmadan gerçekleştirilmektedir.

- Dermelerde sürekli ayıklama yapılmakta, ayıklanan bazı kaynaklar okuyucuya satılabilmektedir. Dermeler son derece canlıdır.
- Materyal ödünç verne süresi ve verilen materyal sayısı uygundur. 30 materyal 1 ay süre ile ödünç verilmektedir.
- Kataloqlama ve sınıflamada işlevsellik ve basitlik dikkate alınıyor. Derme kütüphanelerde çocuk, genç ve yetişkinlere yönelik olarak üçe ayrılmıştır.
- Kütüphaneciler için zimmet uygulaması ve demirbaş (kitap) sayımı bulunmamaktadır.

Kütüphane Kullanıcısı

Ziyaret edilen kütüphanelerdeki kullanıcı ögesine yönelik gözlemlerimizi şöyle sıralayabiliriz:

- Ziyaret edilen halk kütüphanelerinden, halk kütüphanesinin tanımına uygun olarak her yaş grubunun yararlandığı görülmüştür. Ancak, Almanya'ya özgü olarak hedef kitlenin çocuklar ve gençler olarak belirlendiği söylenebilir.
- Kaynak ve hizmetler neredeyse tümüyle kullanıcı temelli düşünülmekte ve planlanmaktadır.
- Kütüphaneler toplumda herkese ulaşmaya çalışmakta, evlere materyal götürmekte, anaokulu, hastane ve cezaevleri gibi kurumlarla özel ilişkiler geliştirmekte ve bu kuruluşlara hizmetler vermektedir.
- Özürlü kullanıcılar için gerekli kaynak ve hizmetler de sağlanmaktadır.
- Halk kütüphanelerinin gelişmiş gezici kütüphane hizmetleri bulunmaktadır.
- Kullanıcılar halk kütüphanesini kaynak sağlama yanı sıra düzenlenen yoğun kültürel etkinliklere katılım için de kullanmaktadırlar.
- Kullanıcılardan yıllık üyelik ücreti alınmaktadır. Üyelik ücretleri çocuk ve yetişkinler için farklı alınmaktadır.
- Bazı hizmetler (İnternet kullanımı vb.) ve kaynaklar (video kaseler, Cdler vb.) için para istenmektedir.
- Kütüphanelerde güçlü halkla ilişkiler etkinlikleri gerçekleştirilmektedir.
- İyi işleyen gönüllülük kurumu bulunmaktadır. Halk kütüphaneleri için çalışan gönüllü kişiler vardır.
- Kütüphaneler sponsor bulmada epeyce yol katetmiş görünmektedir.
- Halk kütüphanesi yetkilileri etkili lobi çalışmaları yürütmektedirler. Bu çalışmalarda politikacı ve etkili bürokratlara özel önem verilmektedir.

- ***Kütüphane Personeli***
- Halk kütüphanelerindeki personel yapısına ilişkin belirlenen noktalar şöylece özetlenebilir.
- Halk kütüphanelerindeki personel yapısı diğer ögelerle bütünlük göstermektedir.
- Son yıllarda yaşanan ekonomik sorunlar bazı kısıtlamalar yaratmış olsa da genel olarak olumlu bir yapı söz konusudur.
- Personel için yetki ve sorumluluklar iyi bir biçimde belirlenmiştir.
- Farklı pozisyon ve statüde eleman çalıştırılabilmektedir.
- Yarım zamanlı eleman çalıştırılması uygulaması yaygındır.
- Personel için iş disiplini çok önemlidir. Ancak biçimsel zorlamalar (giyim vb.) bulunmamaktadır.
- Etkili hizmet içi eğitim uygulamaları gerçekleştirilmektedir.
- Personele kendini geliştirme olanakları sağlanmaktadır.
- Kütüphane yöneticilerinin kütüphaneci olma koşulu bulunmaktadır.
- Teknolojinin yerinde kullanımı personelin birçok işini azaltmıştır.
- Personelin aldığı ücretler bu ülke için ortalama düzeydedir.

Genel Değerlendirme ve Sonuç

Bir ülkenin toplumsal, ekonomik, eğitimsel ve kültürel yapısının kütüphane sistem ve hizmetlerini belirleyeceği açıktır. Yapılan gezide bu ilişki görülmüştür. Diğer bir deyişle, bir ülkede kütüphane sorununun toplumsal yapının bir parçası olduğu yerinde görülmüştür. Özellikle bürokratik engellerin olmaması kütüphanelerin yaratıcılığını artırmaktadır. Lobi çalışmaları, sponsorluk kurumu ve sorunları proje temelli çözüme düşüncesi ülkemizde de yaşama geçirilmesi gereken uygulamalar olarak değerlendirilmiştir. Yerel yönetime dayalı halk kütüphanesi hizmetlerinin iyi örgütlenirse yararlı olabileceği anlaşılmıştır. Kuşkusuz, Almanya halk kütüphanelerinin de yaşadığı sorunlar bulunmaktadır. Ancak, bunlar ülkemiz ile karşılaştırıldığında ileri sorunlardır.

Geziden genel olarak elde edilen yararları şöyle sıralayabiliriz:

1. Grup, yerel yönetimlere dayalı halk kütüphanesi hizmetini yerinde görmüş, halk kütüphanesi hizmetlerinin uygun koşullar sağlanması durumunda yerel yönetimler tarafından verilebileceği yaklaşımını belirginleştirmiş ve Türkiye için öngörülen değişikliğin olası sonuçlarını uygulamada görmüştür.
2. Geziye katılanların çoğunluğunun ilk kez bir başka ülkeyi ve o ülkedeki kütüphane hizmetlerini görmesi motivasyon açısından oldukça etkili olmuştur. Grup üyelerinin gördükleri uygulamaları çalıştıkları kütüphanelerde gerçekleştirme isteğinde oldukları ve bu yönde çalışmalara başladıkları söylenebilir. Bir başka deyişle, grup üyelerinin çoğu ilk kez yurt dışı deneyimi kazanmıştır.
3. Grup üyeleri Almanya'daki kütüphane ziyaretlerinden sonra kendi kütüphanelerindeki eksiklik ve sorunlarını daha somut ve ayrıntılı biçimde anlamışlardır. Birçok konuda bakış açıları değişmiştir.
4. Bu gezi ile elde edilen bilgiler çalıştıkları bölgelerde bulunan diğer meslektaşlarla paylaşılmaya başlanmıştır. Bu çerçevede çeşitli toplantılar düzenlenmesi, ulusal ve yerel nitelikli meslek dergilerinde gezi izlenimlerine ilişkin yazılar yazılması ve uluslararası toplantıda poster sunulması planlanmıştır.

Bu gezinin gerçekleşmesine katkıda bulunan Goethe Institut'e içten teşekkürlerimizi sunarız..